

Skapa samhörighet på fritidshem

Helene Elvstrand

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet

Lena Altberg

Kvinnebyskolan, Linköping

Lina Rydén

Kvinnebyskolan, Linköping

Monika Svahn

Kvinnebyskolan, Linköping

Vi är själva experter på vår egen verksamhet. Det är utgångspunkten för det aktionsforskningsprojekt som Kvinnebyskolans fritidshem har deltagit i. Projektet har utvecklat verksamheten genom en ökad samhörighet mellan våra avdelningar, vilket ska skapa större likvärdighet samt främja barnens sociala relationer.

På Kvinnebyskolans fritidshem i Linköping går cirka 200 barn fördelat på fyra olika fritidshemsavdelningar. En avdelning är åldershomogen årskurs tre och de andra tre är avdelningar f-2. Vi har under de senaste åren arbetat med att utveckla fritidshemmets verksamhet. En positiv förändring är det mentorssystem vi har genomfört, vilket innebär att vi som pedagoger följer samma barn från det att de går i förskoleklass till och med årskurs tre. Vi har även arbetat med att utveckla det pedagogiska innehållet på respektive fritidshemsavdelning.

Även om vi som arbetslag kände att vi hade påbörjat en del utvecklingsarbete fanns det mycket vi fortfarande ville utveckla. Då vi hösten 2012 fick möjlighet att delta i ett aktionsforskningsprojekt initierat av Linköpings universitet och Linköpings kommun såg vi det som en möjlighet att på ett strukturerat sätt komma vidare i vårt arbete.

Aktionsforskning som metod

En viktig utgångspunkt i aktionsforskning är att deltagarna, i det här fallet fritidshem, själva är experter på sin egen verksamhet. Det är med andra ord vi själva som formulerat och definierat vilken typ av utvecklingsarbete som ska ske. Aktionsforskningsprojektet har letts av forskarna Helene Elvstrand och Anna-Liisa Närvänen. Projektet inleddes med att de tre fritidshem i Linköpings kommun som deltog samlades vid en gemensam träff och diskuterade vilka visioner som vi såg för vårt respektive fritidshem. Det var mycket värdefullt att få möjlighet diskutera med kollegor på andra fritidshem, vilket är något som det sällan ges tillfälle till.

Efter detta gemensamma tillfälle arbetade varje fritidshem vidare på sin egen enhet. Vid de tre första tillfällena följde vi en så kallad aktionsforskningsmodell. Vid första tillfället diskuterade vi visioner för hur vi ville utveckla vårt fritidshem. Vid det andra tillfället diskuterade vi möjligheter och hinder för vårt arbete för att senare vid det tredje tillfället formulera en gemensam aktionsplan. Med aktionsplan menar vi själva aktionen eller förändringen som vi ville uppnå med vårt arbete (Närvänen & Elvstrand, 2015).

Planering - formulera vad vi ville utveckla

När vi började diskutera visionerna för vad vi ville utveckla på vårt fritidshem handlade det till stor del om att öka kvaliteten på fritidshemmet. Att synliggöra fritidshemmets verksamhet var också en vision som fick stor plats.

Idag ska fritidshemmets verksamhet utgå ifrån läroplanen Lgr 11 (Skolverket, 2011). Som

komplement till läroplanen finns också Skolverkets Allmänna råd (SLKF, 2014) som mer specifikt ger riktlinjer till fritidshemmets verksamhet. Som ett led i att öka kvaliteten ville vi synliggöra vad vi gör och även utveckla verktyg för att utvärdera vår verksamhet.

I våra diskussioner framstod det också ganska snart att vi på de olika fritidshemsavdelningarna gjorde "våldigt olika" och att en framgångsfaktor var att skapa likvärdighet mellan de olika avdelningarna. Vår formulerade målsättning blev därför att hitta samverksansformer mellan de olika avdelningarna. Tanken om samverkan utgick också ifrån önskemål som barnen hade formulerat då de återkommande hade pratat om att "Vi vill träffas mer" eller kan "inte alla barn på fritidshemmet leka ihop". Vi tyckte att det var viktigt att lyssna på barnens önskingar. Det är också något som framhålls av Skolverket (Skolverket, 2014).

Genomförande - de olika aktiviteterna

Efter att vi gemensamt hade skaffat oss kunskap om hur vi arbetade på de olika fritidshemsavdelningarna var nästa steg att försöka hitta konkreta aktiviteter som skulle bidra både till samverkan och samhörighet. Efter återkommande diskussioner formulerade vi tre konkreta aktioner med syfte att skapa samverkan och samhörighet:

- gemensamma återkommande aktiviteter med utgångspunkt i fritidshemmets årshjul
- årskursvisa aktiviteter för eleverna på fritidshemmet
- intressegrupper.

Gemensamma aktiviteter och årskursvisa aktiviteter

De två första aktionerna krävde att vi som arbetslag formulerade en grovplanering som sträckte sig över ett år och diskuterade vilka återkommande aktiviteter vi ville genomföra. Vi utgick mycket från de traditioner som vi redan genomförde på fritidshemmen, som *Spökrunda* på Halloween eller *Alla Hjärtansdagfirande*. Vi hade en livlig diskussion om vad som skulle finnas kvar eller inte och vilken typ av aktiviteter som skulle behöva utvecklas.

Genom diskussionerna fick vi syn på de enskilda avdelningarnas aktiviteter, vilket i sig var en "aha-upplevelse" då vi trots att vi jobbar på samma skola hade begränsad kunskap om varandras verksamhet. Även om man har ett intresse av varandra så är det svårt att hinna med att orientera sig om varandra i det vardagliga arbetet. I vårt årshjul lade vi också in återkommande tillfällen där barnen träffades årskursvis, som att alla sexåringar tillsammans gick till en närbelägen lekplats och lekte. Vår vision med gemensamma aktiviteter har varit att skapa samverkan och samhörighet över avdelningsgränser genom gemensamma traditioner och mötesplatser.

Intressegrupper

Den aktion som krävde mest arbete var att starta intressegrupper. Vi påbörjade en försöksomgång med avdelningsöverskridande intressegrupper. På en relativt stor skola med ganska många barn krävde det mycket planering för att rent organisatoriskt kunna hitta både tidpunkter och lokaler då det skulle vara möjligt att genomföra dessa aktiviteter. Vid den första försöksomgången formulerades grupper som byggde på pedagogernas egna intressen och som de kände att de kunde skapa bra aktiviteter kring. Exempel på intressegrupper var skogsgrupp, fotogrupp, musikgrupp, rörelsegrupp och skapandegrupp. Målen med aktiviteterna var bland annat att skapa likvärdighet när det gäller erbjudande av aktiviteter på de olika avdelningarna, öka barns delaktighet och inflytande samt öka tryggheten mellan barnen.

Utvärdering

När vi utvärderade den första försöksomgången visade det att barnen överlag var positiva. Vi

ansträngde oss för att hitta en utvärderingsmodell som även de yngsta barnen skulle kunna behärska och använde oss av "glada och sura gubbar" som fick illustrera vad man som barn tyckte om en aktivitet. Svaren visade att många barn tyckte att de fått vara med på spännande aktiviteter. En del barn uttryckte en besvikelse över att de inte hade fått den grupp som de hade önskat och att det inte var lika roligt att få ett andrahandsval. Här kunde det också spela roll vilka kompisar som man var tillsammans med, det vill säga om ens kompis hade hamnat i samma grupp. Intressegrupperna gick relativt lätt att genomföra förutom logistikproblem med pedagogers arbetstider.

Vi märkte också av att föräldrar även var ovana vid så styrda aktiviteter som intressegrupper är. Trots att vi hade skickat ut information till föräldrar om aktiviteterna och också erbjudit barnen att vara kvar längre den dag som intressegruppernas aktiviteter genomfördes så kom föräldrar och hämtade barn mitt i pågående aktivitet. Vi har förståelse för att det måste ske, men ibland hade också föräldrar glömt bort, vilket gjorde att vi upplevde en besvikelse hos barnen. Denna erfarenhet visade återigen på vikten av att synliggöra fritidshemsverksamheten. En viktig fråga blev om fritidshemmets aktiviteter ska komma före vårdnadshavarnas tillsynsbehov.

Förbättringar utifrån utvärderingen - öka barns delaktighet

Efter att vi genomfört en första omgång med intressegrupper ville vi ta tillvara de erfarenheter vi dragit innan vi började en ny period. Ett område vi såg behov att utveckla var att öka barns delaktighet. Som vi beskrivit inledningsvis väcktes idén till projektet utifrån barns tankar om att få träffas mer och att på det sättet få inflytande över sin verksamhet. Genom intressegrupperna kunde vi möta barns önskningsar att träffas mer över avdelningsgränser. Däremot var det vi som hade formulerat vilka olika intressegrupper vi skulle ha då vi utgick från den kompetens som pedagogerna hade. När vi skulle genomföra den nya omgången av intressegrupper valde vi därför att också lyssna in vilka aktiviteter som barnen tyckte skulle vara kul och intressanta.

Utvärderingen visade också att de äldre barnen i årskurs 3 var mycket mer negativt inställda till aktiviteterna. Vi tolkade det som att intressegrupperna ibland inkräktade på det friutrymme som de hade i sin roll i att vara de äldsta barnen på fritidshemmet. Vi funderade mycket på om vi kunde få med de äldre barnen på något annat sätt och utifrån det formulerades idén att de äldre barn som själva ville kunde få vara med och leda gruppaktiviteter för yngre. Idén föll väl ut och inför nästa omgång var flera av de äldre barnen ledare med stöd av oss pedagoger. Då barnen fick konkret erfarenhet av att vara aktiva gjorde det att de kom med ytterligare förslag på aktiviteter. Ett av de förslag som kom upp och som vi också genomförde var en så kallad "Crazy day" där vi gjorde tvärtom om mot hur man brukar agera på ett fritidshem. Vårt fritidshemsråd på skolan fick också till uppgift att planera Fritidshemmets dag.

Vår utvärdering av projektet visar att de olika aktiviteterna vi genomförde bidrog till att skapa samhörighet och likvärdighet mellan de olika fritidshemsavdelningarna. Vi ser också att aktiviteterna har utmanat barnen att utveckla sociala relationer över avdelningsgränserna. De har genom gruppverksamheten också fått utveckla olika färdigheter genom att använda sig av informellt lärande (jmf Pihlgren, 2014). Projektet har också bidragit till att följa barnens utveckling under hela dagen utifrån en helhetssyn på barns lärande. Vi har genom aktiviteterna i intressegrupperna kunnat följa upp vad eleverna arbetat med i skolan i fritidshemmet. (Skolverket, 2014).

Viktiga lärdomar från utvecklingsarbetet

I projektet har vi dragit några viktiga lärdomar som vi kan ta med oss till framtida utvecklingsarbete.

- *Förankring är en förutsättning för ett projekts framgång.* Genom projektet har vi lärt oss att det är viktigt att utvecklingsarbetet är förankrat hos alla som är delaktiga och som

berörs av förändringen. I vårt utvecklingsprojekt deltog representanter från de olika fritidshemsavdelningarna på forskningsmötena, vilket innebar att ansvar lades på de enskilda representanterna att föra ner och förankra projektet på respektive fritidshemsavdelning. Den förankringen gick för det mesta bra, men vi märkte att det krävdes mer tid än vad vi hade planerat inledningsvis för att diskutera projektet på avdelningarna. I detta har det också varit betydelsefullt att rektorn stött projektet på olika sätt.

- *Synliggöra projektet till olika aktörer för att skapa ett intresse.* Förutom att förankra projektet internt har det även varit viktigt att lyfta fram projektet till alla som på olika sätt berörs. Det gäller lärare i skolan men också elever och föräldrar. Synliggörandet har varit viktigt för att visa fram fritidshemmets verksamhet.
- *Vikten av att skapa en hållbar planering.* Vi har också sett vikten av att göra en ordentlig planering där vi också försökte skapa "backup-planer" för hur vi skulle hantera olika situationer som skulle kunna uppstå. Exempelvis, vad gör vi om en pedagog som ska hålla i en gruppaktivitet är sjuk? I det arbetet framstod det också som viktigt "att hålla i", vilket innebar att genomföra de projektaktiviteter som vi hade förutsatt oss. Dessa lärdomar tar vi med oss i vårt fortsatta arbete och där vi ser vikten av att organisera fritidshemmet på ett sätt som utmanar och möjliggör barns lärande samt skapar en bra grund för barns sociala relationer.

Referenser

1. Närvänen, AL & Elvstrand, H. (2015). Aktionsforskning på fritidshem - villkor och möjlighet. Venue. Linköpings universitet.
2. Pihlgren, A. S. (2013). (red) *Fritidshemmets didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
3. Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskola, förskoleklass och fritidshem*.